

I. KRIMINOLOGIJA

**NUSIKALSTAMUMO TENDENCIJOS IR
JO PREVENCIJOS PERSPEKTYVOS LIETUVOJE
(KRIMINOLOGINIS PROGNOSTINIS ASPEKTAS)**

Antanas Dapšys

Teisės institutas, Gynėjų g. 6, 2600 Vilnius
Telefonas 61 66 65

Spaudai pateikta 1999 m. balandžio 22 d.

S a n t r a u k a

Remiantis ilgalaikių kriminologinių tyrimų Teisės institute sukaupta medžiaga ir patirtimi, bandoma kompleksiskai įvertinti dabartinę nusikalstamumo padėtį Lietuvoje, susisteminti pagrindinius socialinius veiksnius, lemiančius nusikalstamumo kiekybinius ir kokybinius pokyčius ir kartu sudarančius mokslines prielaidas bei galimybes prognozuoti šio reiškinio raidos tendencijas artimiausiais metais (XX ir XXI amžių sandūroje).

Nusikalstamumo lygis ir pobūdis Lietuvoje iš esmės nesiskiria nuo kitų Rytų Europos pookupacinių valstybių nusikalstamumo atitinkamų rodiklių, o kai kuriais aspektais šie rodikliai yra netgi mažesni. Nusikalstamumą lemia šalies socialinė, demografinė, ekonominė, teisinė, politinė, kultūrinė, moralinė padėtis. Nuo jos raidos priklausys ir ateities nusikalstamumo būklė, jo pobūdis. Atviros (rinkos ekonomikos) visuomenės nusikalstamumas ne vien nacionalinė problema, jam įtakos turi ir išoriniai (tarptautiniai) veiksniai bei ryšiai. Į tai turėtų būti atsižvelgiama ir kuriant nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje sistemą, rengiant naują jos koncepciją.

Straipsnyje pateikiama sistema mokslinių siūlymų, kurie galėtų būti perspektyvūs formuojant ir įgyvendinant veiksmingą valstybės nusikalstamumo kontrolės politiką.

Strateginė šios politikos kryptis – ne tolesnis įstatymų ir bausmių griežtinimas, bet socialinių nusikalstamumo priežasčių ir sąlygų kompleksinis šalinimas, t.y. nusikaltimų prevencija, orientuota pirmiausia į labiausiai nepritapusias prie naujų rinkos ekonomikos sąlygų ir nuskurdusių žmonių socialines grupes, disfunkcines šeimas ir jose augančius vaikus, nesimokantį ir nedirbantį jaunimą, gyventojų užimtumo, buities bei moralės problemų sprendimą.

Nusikaltimų prevencija turėtų tapti sudėtinė valstybės ir vietos savivaldos institucijų socialinės, ekonominės, teisinės bei kultūrinės politikos dalimi. Siūloma iš esmės pertvarkyti ir specialiosios nusikaltimų prevencijos priemonių bei institucijų sistemą mažinant jų represinį ir didinant pozityvų poveikį – humanizuojant bei socializuojant šią sistemą.

Aptariamos ir kitos nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo didinimo Lietuvoje mokslinės metodinės prielaidos ir praktinės galimybės, atsižvelgiama ne vien į dabarties, bet taip pat į perspektyvinius šios problemos sprendimo tikslus bei uždavinius, pabrėžiama kompleksinių, kriminologinių bei viktimologinių tyrimų svarba.

ĮVADAS

Svarbus vaidmuo tiriant nusikalstamumą ir sprendžiant jo prevencijos problemą tenka kriminologijos mokslui ir ypač šio mokslo prognostinei funkcijai*. Nuo moksliai pagrįsto ateities nusikalstamumo modelio, galimų kiekybinių ir kokybinių nusikalstamumo pokyčių prognozės priklauso šio reiškimo kontrolės ir prevencijos strategija ir taktika, teisėsaugos ir prevencinės veiklos planavimas, programų bei priemonių pobūdis, racionalus finansinių ir organizacinių išteklių paskirstymas; galimų nusikalstamumo socialinių padarinių tikslesnis įvertinimas ir veiksmingesnis atitinkamų priemonių įgyvendinimas.

Kriminologų seniai pastebėta, kad nusikalstamumas įvairiais ryšiais susijęs su visuomenės socialine, demografinė, ekonomine, teisine, politine ir moraline padėtimi, jos raida bei pokyčiais. Kai šalyje padėtis tvirta, nusikalstamumo lygis taip pat nekinta. Socialinių krizių, esminių permainų laikotarpiais nusikalstamumas paprastai didėja. Akivaizdus tokio reiškimo pavyzdys – sudėtinga kriminogeninė padėtis postkomunistinėse ir buvusiose okupuotose šalyse, taigi ir Lietuvoje. Kriminologai jau Lietuvos nacionalinio atgimimo sąjūdžio išvakarėse („perestroikos“ bei sovietinės sistemos žlugimo laikais) prognozavo artėjančią nusikalstamumo bangą, galimus nepalankius šio reiškimo kiekybinius ir kokybinius pokyčius, susijusius su 50 metų trukusio okupacinio režimo padariniais ir jų likvidavimo sunkumais atkuriant rinkos ekonomikos ir kitas demokratinės valstybės bei visuomenės sistemas.

Prognozės tapo realybe dar iki nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimo (*de jure* – 1990 m. kovo 11 d.). Išanalizavus ir įvertinus nusikalstamumo Lietuvoje statistiką per pakankamai ilgą 28-erių metų laikotarpį (žr. 1 lentelę), galima aiškiai pastebėti, kad užregistruotų nusikaltimų skaičius ir lygis (koeficientas 10 000 gyventojų) per šį laikotarpį nuolat didėjo, tačiau staigus ir spartus nusikalstamumo statistinių rodiklių šuolis Lietuvoje buvo 1988-1989 m., todėl šie metai yra mūsų analizuojamo laikotarpio atskaitos (baziniai) metai. Tokią analizę Teisės institutas, bendradarbiaudamas su Lietuvos teisės akademija ir Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centru, atlieka kasmet, atsižvelgdamas į naujus duomenis*. Šiame straipsnyje pateikiami tik pagrindiniai (apibendrinti) nusikalstamumo Lietuvoje būklės, struktūros bei dinamikos statistiniai rodikliai ir jų sisteminės analizės išvados, kurios gali būti naudingos vertinant ir prognozuojant kriminogeninės padėties tendencijas bei modeliuojant nusikaltimų prevencijos strategiją šalyje, atkuriant ir plėtojant rinkos ekonomikos visuomenę.

* Kriminologija (mokslas apie nusikalstamumą, jo priežastis ir prevenciją), kaip ir kiekvienas mokslas, atlieka 3 pagrindines informacines analitines funkcijas: aprašomąją, aiškinamąją ir prognostinę.

Mokslinei analizei panaudojami Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Teisingumo ministerijos ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistinės apskaitos duomenys. Šiame straipsnyje pateikiamus duomenis padėjo susisteminti Teisės instituto Informacinio-metodinio skyriaus vedėjo pavaduotoja Aldona Bentkuvienė.

I. PAGRINDINĖS NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE TENDENCIJOS 1988-1998 METAIS

1. Nusikalstamumo kiekybiniai pokyčiai

Per pastaruosius vienuolika metų (1988-1998 m.) labai padidėjo kiekybiniai nusikalstamumo statistikos rodikliai:

- užregistruotų nusikaltimų padaugėjo daugiau kaip tris kartus (nuo 21 337 iki 78 149 nusikaltimų; nusikalstamumo lygis (koeficientas 10 000 gyventojų) – nuo 58,2 iki 210,9);
- nustatytų asmenų, padariusių nusikaltimus, padaugėjo du kartus (nuo 12 746 iki 25 373; koeficientas nuo 34,7 iki 68,5);
- daugiau kaip du kartus padaugėjo per metus nuteistų asmenų (nuo 8002 iki 18 344 – 1995 m., 16 983 – 1996 m., 18 100 – 1997 m.; koeficientas nuo 21,8 iki 49,3 – 1995 m., 45,7 – 1996 m. ir 48,8 – 1997 m.).

Pagrindines nusikalstamumo tendencijas nagrinėjamu laikotarpiu akivaizdžiai iliustruoja pateiktos statistinės 1, 2 ir 3 lentelės, todėl detaliai jų neaptarsime.

1 lentelė. Užregistruotų nusikaltimų Lietuvoje dinamika
1970-1998 m.

Metai	Nusikaltimų skaičius	+/-proc. palyginti su praėjusiais metais	Didėjimo tempas % palyginti su				10 000 gyv. tenka nusikaltimų
			1970	1988	1989	1990	
1970	11 240	100,0	100,0				36
1975	12 066	+7,3	107,3				36
1980	14 161	+17,4	126,0				41
1985	21 363	+50,9	190,1				60
1986	20 628	-3,4	183,5				57
1987	20 037	-2,9	178,3				55
1988¹	21 337	+6,5	189,8	100,0			58
1989²	31 238	+46,4	277,9	146,4	100,0		84
1990³	37 056	+18,6	329,7	173,7	118,6	100,0	99
1991	44 984	+21,4	400,2	210,8	144,0	121,4	120
1992	56 615	+25,9	503,7	265,3	181,2	152,8	151
1993	60 378	+6,6	537,2	283,0	193,3	162,9	161
1994	58 634	-2,9	521,6	274,8	187,7	158,2	158
1995	60 819	+3,7	541,1	285,0	194,7	164,1	164
1996	68 053	+11,9	605,4	318,9	217,8	183,6	183
1997	75 816	+11,4	674,5	355,3	242,7	204,6	205
1998	78 149	+3,1	695,2	366,2	250,2	210,9	211

¹ **1988 m.** – nusikalstamumo dinamikos (būklės) statistinio laikotarpio pabaigos ir naujo laikotarpio pradžios metai.

² **1989 m.** – nusikalstamumo tempų ir kitų statistinių rodiklių esminio padidėjimo pradžios metai.

³ **1990 m.** – nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimo (*de jure*) metai.

2 lentelė. Pagrindiniai nusikalstamumo Lietuvoje rodikliai
1990-1998 m.

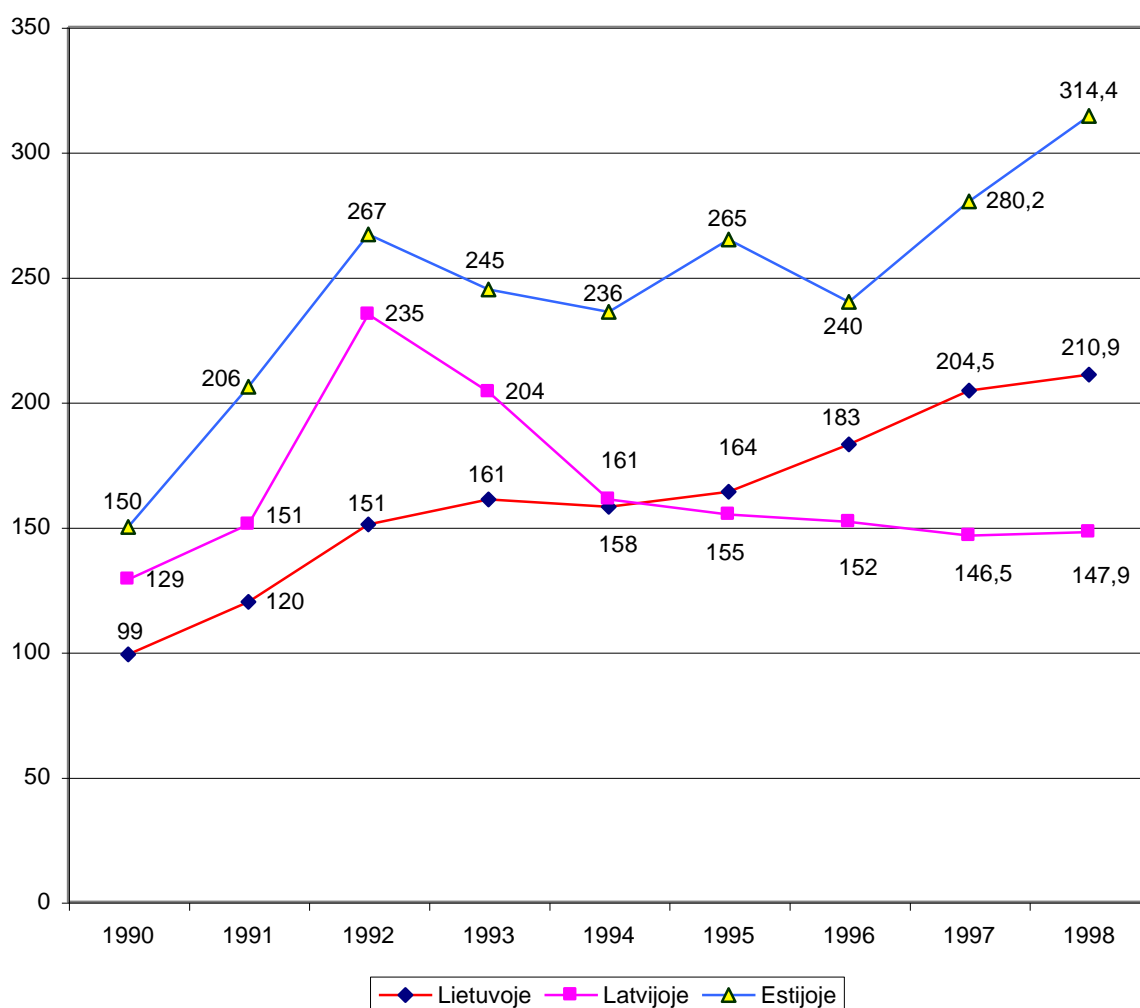
Rodikliai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Skirtumas tarp 1998 ir 1990 m. rodiklių
Išnagrinėta pareiškimų (pranešimų) apie nusikaltimus	79 191	91 282	107 733	108 141	102 802	103 453	118 210	134 496	149 153	+69 962
Užregistruota nusikaltimų Palyginti su išnagrinėtų pranešimų apie nusikaltimus sk. %	37 056 46,8	44 984 49,3	56 615 52,6	60 378 55,8	58 634 57,0	60 819 58,8	68 053 57,6	75 816 56,4	78 149 52,3	+41 093 +5,5
10 000 gyv. tenka užregistruotų nusikaltimų	99	120	151	161	158	164	183	205	211	+112
Išaiškinta nusikaltimų Palyginti su užreg. nusikaltimų sk. %	17 633 28,5	18 728 37,4	21 473 35,5	22 201 36,8	24 096 40,8	23 074 40,8	28 116 41,3	32 386 42,8	31 694 40,5	+1406 +12,5
Nustatyta asmenų , įtariamų padarius nusikaltimus Palyginti su užreg. nusikaltimų sk. %	12 556 33,9	13 268 29,5	18 810 33,2	20 424 33,8	21 290 36,3	22 969 37,8	22 269 32,7	25 542 33,7	25 373 32,5	+12 817 -1,4
Nuteista asmenų Palyginti su nustatytų įtariamų asmenų sk. %	7870 62,7	9116 68,7	13 076 69,5	16 299 79,8	17 495 82,2	18 344 79,9	16 983 76,3	18 100 70,9	19 536 77,0	+11 666 +14,3
Žuvusių nuo nusikaltėlių žmonių skaičius Palyginti su užreg. nusikaltimų sk. %	647 1,7	785 1,7	817 1,4	1194 2,0	798 1,4	837 1,4	693 1,0	719 0,9	749 1,0	+102 -0,7
10 000 gyv. tenka policijos pareigūnų	24	24	34	43	43	43	43	43,2	48,5	+24,5

Tik reikia turėti omenyje, kad statistiniai nusikalstamumo rodikliai neatspindi latentinės šio reiškinio dalies. Apie latentinio nusikalstamumo mastą bei tempus galima spręsti iš netiesioginių šaltinių. Iš pateiktos 2 lentelės matyti, kad pranešimų apie nusikaltimus 1990-1998 m. buvo beveik 2 kartus daugiau negu oficialiai užregistruotų faktų. Pažymėtina taip pat, kad daugiau kaip pusė visų nusikaltimų lieka neatskleistų, o policijos pareigūnų skaičius, tenkantis 10 000 gyventojų, 1990-1998 m. padvigubėjo (nuo 24 iki 48).

3 lentelė. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje palyginti su nusikalstamumu kitose Baltijos valstybėse 1990-1998 m.

Rodikliai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Užregistruota nusikaltimų									
Lietuvoje	37 056	44 984	56 615	60 378	58 634	60 819	68 053	75 816	78 149
Latvijoje	34 686	41 929	61 871	52 835	40 983	39 141	38 205	36 869	36 674
Estijoje	23 807	31 748	41 254	37 163	35 739	39 570	35 411	40 972	45 721
10 000 gyventojų tenka nusikaltimų									
Lietuvoje	99	120	151	161	158	164	183	204	211
Latvijoje	129	151	235	204	161	155	152	146,5	147,9
Estijoje	150	206	267	245	236	265	240	280,2	314,4

Nusikalstamumas Baltijos valstybėse

2. Nusikalstamumo kokybiniai (struktūriniai)

pokyčiai

Nusikalstamumo struktūroje vyrauja (per pastaruosius 5 metus vidutiniškai sudaro 74 proc.) turtinio pobūdžio nusikaltimai; jie lėmė bendrą nusikalstamumo didėjimo tendenciją 1988-1998 m. (žr. 4 ir 5 lenteles).

Per aptariamą laikotarpį padaugėjo ir sunkių nusikaltimų, nors iš dalies tai nulėmė baudžiamosios politikos, įstatymų griežtinimas, ne visada pagrįstas sunkių nusikaltimų sąrašo plėtimas. Taigi realiau padėtį šiuo požiūriu atspindi tik sunkių smurtinių nusikaltimų asmeniui dinamika. Nuo 1988 iki 1994 m. sparčiai daugėjo sunkių smurtinių nusikaltimų (tyčinių nužudymų skaičius padidėjo nuo 143 iki 523 (įskaitant pasikėsinimus); tyčinių sunkių kūno sužalojimų – nuo 177 iki 353 (1994 m.). Per paskutiniuosius 4 metus (1995-1998 m.) tyčinių nužudymų (įskaitant pasikėsinimus) sumažėjo nuo 502 iki 356, tačiau tyčinių sunkių kūno sužalojimų toliau daugėjo nuo 299 1995 m. iki 381 – 1998 m.

Greta “tradicinio” nusikalstamumo (pvz., vagysčių, nužudymų ir pan.) atsirado “netradicinės” nusikalstamumo rūšys: ekonominiai, organizuoti, profesionalūs nusikaltimai (turto prievartavimas, kontrabanda, vengimas mokėti mokesčius, pinigų padirbinėjimas, nusikaltimai, susiję su korupcija, narkotikų verslas, prostitucija ir kt.).

Pažymėtini dideli nusikalstamumo rodiklių teritoriniai skirtumai, vyksta nusikaltimų “importas” bei “eksportas” ir iš Rytų, ir iš Vakarų (transnacionalinis nusikalstamumas).

3. Darantys nusikaltimus asmenys

Per aptariamą laikotarpį įvyko (ir toliau tebevyksta) esminių nusikaltėlių charakteristikos pokyčių. Kristalizuojasi nusikalstamumo struktūrą atitinkantys asmenų sluoksniai: profesionalūs, organizuoti nusikaltėliai, socialiai nepritaipę asmenys (alkoholikai, narkomanai, grįžę iš įkalinimo vietų, nedirbantys ir nesimokantys (žr. 6, 7, 8 lenteles), benamiai ir kiti marginaliai). Didėja jų nusikaltimų faktinis recidyvas.

Į nusikalstamą veiklą vis dažniau įtraukiamas nesimokantis ir nedirbantis jaunimas, nepilnamečiai. **1990-1995 m. nepilnamečių nusikalstamumo didėjimo tempas 1,5 karto aplenkė šio amžiaus grupės gyventojų skaičiaus augimą. Taip pat jis didesnis ir už bendrąjį nusikalstamumo augimo tempą (ypač nuo 1994-1995 m.).** Tai gana nepalanki tendencija, nes jau dabar 13,1 proc. visų nustatytų padariusių nusikaltimus asmenų sudaro 14-17 metų amžiaus jaunimas; apie du trečdaliai (1996 m. – 60,5 proc., 1998 m. – 57,7 proc.) tokių asmenų – 14-29 metų amžiaus (žr. 6 lentelę). Tokia tendencija, nesiimant veiksmingų priemonių, gali paskatinti naujos nusikalstamumo bangos pakilimą netolimoje ateityje – šio amžiaus pabaigoje ir trečiojo tūkstantmečio pradžioje.

Kad taip neįvyktų, yra parengta (1997 m. Vyriausybės aprobuota) ir įgyvendinama kompleksinė vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa. Be to, įgyvendinamos ir kitos tikslinės nusikaltimų prevencijos programos. Jomis siekiama derinti artimiausius ir perspektyvinius prevencijos tikslus bei priemones.

Vis dėlto bendras nusikalstamumo kiekybinių bei kokybinių pokyčių tempas 1988-1998 m. didėjo sparčiau nei naujos tapačios šio reiškinio kontrolės ir prevencijos sistemos kūrimo tempas; rinkos ekonomikos visuomenei būdingos nusikalstamumo savybės susiformavo greičiau nei pati rinkos ekonomikos visuomenė ir atitinkama socialinės, teisinės kontrolės sistema.

4 lentelė. Nusikalstamumo Lietuvoje struktūra 1994-1998 m.

(pagal aktualias nusikaltimų kategorijas bei rūšis)

Nusikaltimų kategorijos (rūšys)	1994	1995	1996	1997	1998	1994-1998 m. (vidurkis)
1	2	3	4	5	6	7
Užregistruota nusikaltimų	58 634	60 819	68 053	75 816	78 149	68 294,2
Iš jų:						
A. Sunkūs nusikaltimai	9348	13 214	19 962	21 210	22 112	17 169,2
Palyginti su visais nusikaltimais %	15,9	21,7	29,3	28,0	28,3	24,6
B. Sunkūs tyčiniai nusikaltimai asmeniui (nužudymai, kūno sužalojimai, išžaginimai)	1041	1001	924	928	903	959,4
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	1,8	1,6	1,4	1,2	1,2	1,4
visais sunkiais nusikaltimais %	11,1	7,6	4,6	4,4	4,1	6,4
Tyčiniai nužudymai (įsk. pasikėsinimus)	523	502	405	391	356	435,4
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,9	0,8	0,6	0,5	0,5	0,7
visais sunkiais nusikaltimais %	5,6	3,8	2,0	1,8	1,6	3,0
sunkiais tyčiniais nusikaltimais asmeniui %	50,2	50,1	43,8	42,1	39,0	45,1
Tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai	353	299	351	371	381	351,0
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
visais sunkiais nusikaltimais %	3,8	2,3	1,8	1,7	1,7	2,3
sunkiais tyčiniais nusikaltimais asmeniui %	33,9	29,9	38,0	40,0	41,8	36,7
Išžaginimai (įskaitant pasikėsinimus)	165	200	168	166	166	173,0
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
visais sunkiais nusikaltimais %	1,8	1,5	0,8	0,8	0,8	1,1
sunkiais tyčiniais nusikaltimais asmeniui %	15,8	20,0	18,2	17,9	18,2	18,0
C. Nusikaltimai nuosavybei (iš viso – pagal žemiau nurodytas rūšis)	46 034	47 527	48 493	55 358	54 970	50 476,4
Palyginti su visais nusikaltimais %	78,5	78,1	71,3	73,0	70,3	74,2
Vagystės	40 992	41 969	44 767	47 301	48 303	44 666,4
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	68,6	69,0	65,8	62,4	61,8	65,5
nusikaltimais nuosavybei %	87,4	88,3	92,3	85,4	87,9	88,3
Plėšimai	4217	2837	3481	3971	3646	3630,4
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	7,2	4,7	5,1	5,2	4,7	5,4
nusikaltimais nuosavybei %	9,2	6,0	7,2	7,2	6,6	7,2
Turto prievartavimai	317	226	242	237	194	243,2
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,4
nusikaltimais nuosavybei %	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5

1	2	3	4	5	6	7
Sukčiavimai	945	1518	1947	2371	1446	1645,4
Palyginti su:						

visais nusikaltimais %	1,6	2,5	2,9	3,1	1,9	2,4
nusikaltimais nuosavybei %	2,0	3,2	4,0	4,3	2,6	3,2
Turto sunaikinimas arba sužalojimas tyčia	333	609	626	818	825	642,2
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,6	1,0	0,9	1,1	1,1	0,9
nusikaltimais nuosavybei %	0,7	1,3	1,3	1,5	1,5	1,3
Patikėto turto pasisavinimas arba iššvaistymas		368	568	660	665	452,2
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %		0,6	0,8	0,9	0,9	0,6
nusikaltimais nuosavybei %		0,8	1,2	1,2	1,2	0,9
D. Kai kurios kitos aktualios nusikaltimų rūšys bei kategorijos						
Chuliganizmas	1699	2565	3003	3131	2972	2674,0
Palyginti su visais nusikaltimais %	2,9	4,2	4,4	4,1	3,8	3,9
Įtraukimas nepilnamečių į nusikalstamą veiklą	372	452	419	342	320	381,0
Palyginti su visais nusikaltimais %	0,6	0,7	0,6	0,5	0,4	0,6
Nusikalstami EST transporto pažeidimai	464	762	1043	1295	1564	1025,6
Palyginti su visais nusikaltimais %	0,8	1,3	1,5	1,7	2,0	1,5
Iš jų:						
EST pažeidimai, sukėlę nukentėjusiųjų mirtį	242	235	264	301	332	274,8
Palyginti su:						
visais nusikaltimais %	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
visais nusikalst. EST transporto pažeid. %	52,1	30,8	25,3	23,2	21,2	30,5
Nusikaltimai, susiję su narkotikais	334	359	511	630	620	490,8
Palyginti su visais nusikaltimais %	0,6	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7
Nusikaltimai, padaryti panaudojant šaunamąjį ginklą	283	252	191	131	117	194,8
Palyginti su visais nusikaltimais %	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1	0,3
Nusikaltimai, padaryti viešose vietose	7611	9995	10 897	13 127	15 373	11 400,6
Palyginti su visais nusikaltimais %	13,0	16,4	16,0	17,3	19,7	16,5
Ekonominiai nusikaltimai (ūkiniai ir finansiniai)	1699	1868	1899	1935*	2638*	2006,6
Palyginti su visais nusikaltimais %	2,9	3,1	2,8	2,5	3,4	3,0
Korupcijos atvejai (kyšio priėmimas, papirkimas, neteisėtas atlyginimo priėmimas)	111	67	54	71	63	73,2
Palyginti su visais nusikaltimais %	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

* Dėl įstatymų pakeitimų šie duomenys apskaičiuoti statistinės atrankos būdu.

5 lentelė. Kai kurie vagysčių ir plėšimų Lietuvoje struktūros rodikliai 1994-1998 m.
(pagal pasikėsimo objektą bei vietą)

Rodikliai	1994	1995	1996	1997	1998	1994-1998 m. (vidutiniškai per metus)
A. Užregistruota vagysčių (kriminalinės policijos duomenimis). Iš jų:	40 252	41 619	44 600	47 193	48 213	44 375,4
Privačios nuosavybės Palyginti su visomis vagystėmis %	29 470 73,2	32 307 77,6	36 926 82,8	39 046 82,7	39 165 81,2	35 382,8 79,5
Iš gyvenamųjų patalpų Palyginti su visomis vagystėmis %	7414 18,4	6344 15,2	8631 19,3	9424 19,9	9246 19,2	8211,8 18,4
Iš parduotuvių ir kitų prekybos vietų Palyginti su visomis vagystėmis %	5352 13,3	1848 4,4	2124 4,8	2223 4,7	2314 4,8	2772,2 6,4
Iš transporto priemonių Palyginti su visomis vagystėmis %	2430 6,0	3338 8,0	6060 13,6	7171 15,2	9816 20,4	5763 12,64
Transporto priemonių* Palyginti su visomis vagystėmis %	6344 15,8	6738 16,2	6267 14,0	6697 14,2	6946 14,4	6598,4 14,92
Gyvulių Palyginti su visomis vagystėmis %	2817 6,9	2017 4,8	1765 4,0	1409 2,9	1109 2,3	1823,4 4,2
B. Užregistruota plėšimų	4217	2837	3481	3971	3646	3630,4

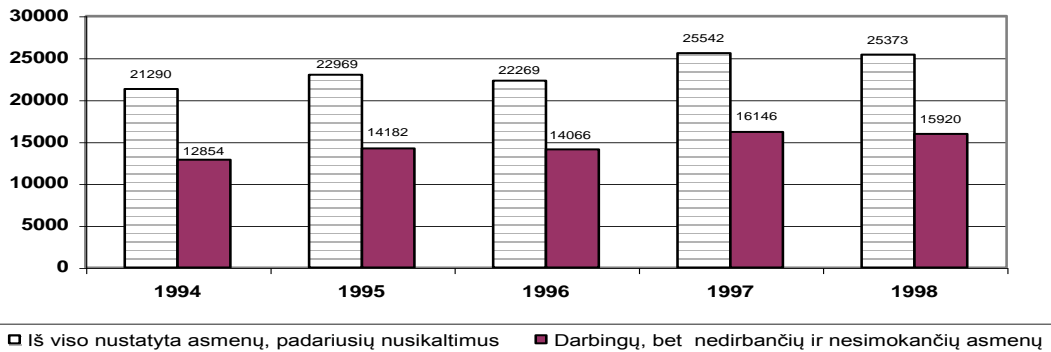
* Vidutiniškai apie $\frac{2}{3}$ transporto priemonių vagysčių sudaro automobilių vagystės.

6 lentelė. Nustatyti asmenys, padarę nusikaltimus Lietuvoje 1994-1998 m.
(pagrindiniai rodikliai %)

Asmenys	1994	1995	1996	1997	1998	1994-1998 m. (vidutiniškai per metus)
Bendras skaičius	21 290	22 696	22 269	25 542	25 373	23 434
Iš jų (proc.):						
vyrų	88,6	89,6	88,6	87,1	86,5	88,1
nepilnamečiai (14-17 m.)	14,3	14,7	15,3	12,97	13,1	14,1
18-29 m. amžiaus	46,8	46,2	45,2	44,5	44,6	45,5
30 m. amžiaus ir vyresni	38,9	38,9	39,5	42,5	42,3	40,4
nedirbantys ir nesimokantys	60,4	68,4	71,3	63,2	62,7	65,2
vietiniai Lietuvos gyventojai	95,5	95,6	95,6	95,6	95,5	95,6
didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio) gyventojai	32,6	33,3	35,6	35,0	34,5	34,2
padarę nusikaltimus girti	38,1	33,9	32,8	29,2	27,6	33,8
padarę grupinius nusikaltimus	48,9	45,7	42,0	39,5	36,3	44,3
anksčiau padarę nusikaltimus	23,9	21,7	23,2	22,6	22,6	22,9

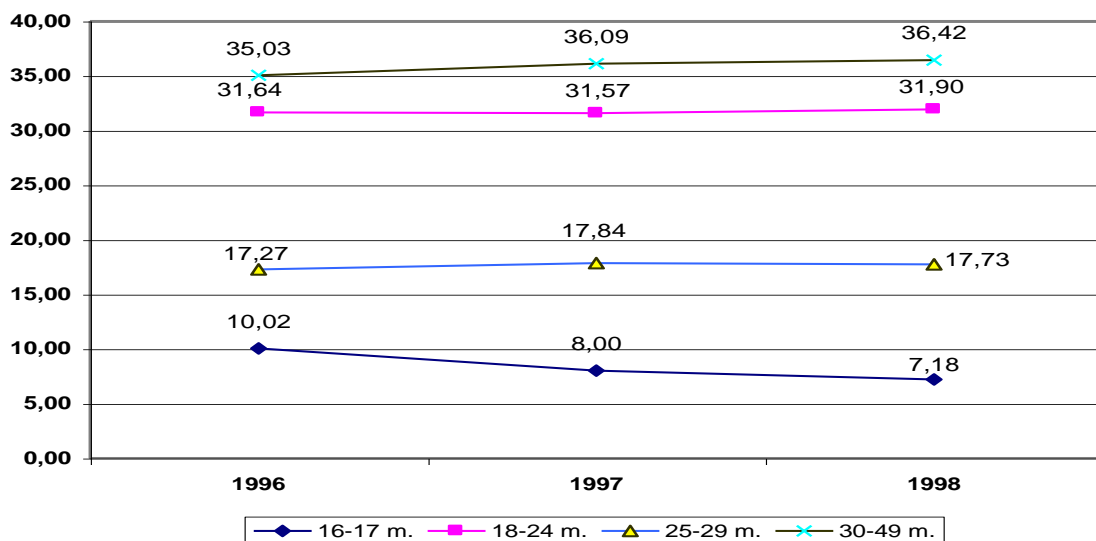
7 lentelė. Nustatytų darbingų, bet nedirbančių ir nesimokančių asmenų, padariusių nusikaltimus, dinamika 1994-1998 m.

Asmenys	1994	1995	1996	1997	1998
Iš viso nustatyta asmenų, padariusių nusikaltimus	21 290	22 969	22 269	25 542	25 373
Iš jų: darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys	12 854	14 182	14 066	16 146	15 920

8 lentelė. Nustatytų darbingų, bet nedirbančių ir nesimokančių asmenų, padariusių nusikaltimus, pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 1996-1998 m.

Asmenų amžius	1996		1997		1998	
	skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.
16-17	1410	10,0	1292	8,0	1143	7,2
18-24	4451	31,6	5098	31,6	5079	31,9
25-29	2429	17,3	2881	17,8	2822	17,7
30-49	4927	35,0	5827	36,1	5798	36,4

II. NUSIKALSTAMUMO POKYČIAMS ĮTAKOS TURINČIOS APLINKYBĖS BEI PRIEŽASTYS

Nusikalstamumo kontrolės strategija ir taktika labai priklauso ne tik nuo tiriamo reiškimo, bet ir jam įtakos turinčių veiksnių bei priežasčių įvertinimo, kitimo analizės, raidos prognozių. Tai lemia ir prevencijos sėkmę. Priežasčių atskleidimas – viena iš pagrindinių kriminologijos ir praktikos problemų.

Aiškinant nusikalstamumo plėtros priežastis Lietuvoje, teoriniu ir praktiniu požiūriu tikslinga skirti **objektyvias ir subjektyvias** aplinkybes, taip pat **vidinius** (šalies) ir **išorinius** (tarptautinius) veiksnius.

1. Tarp **objektyvių** aplinkybių pabrėžtini esminiai pereinamojo (iš sovietinės į rinkos ekonomiką) laikotarpio prieštaravimai bei sunkumai, su kuriais susiduria visuomenė bei jos struktūros šiose srityse:

- moralinėje-kultūrinėje – prieštaravimai tarp sovietinės okupacijos palikimo ir tautoje glūdėjusių vertybinių nuostatų, moralės bei kultūros normų, santykių, papročių, tradicijų;
- teisinėje – atkuriamos teisinės sistemos, įstatymų, teisinių institucijų, jų struktūrų formavimo kolizijos, sunkumai;
- socialinėje – pagreitėjusi gyventojų, jų šeimų socialinė bei turtinė diferenciacija ir poliarizacija, didelės gyventojų dalies gyvenimo lygio nuosmukis, nedarbo grėsmė ir kt.;
- ekonominėje – denacionalizacijos bei reprivatizacijos (privačios nuosavybės atkūrimo) proceso sunkumai, ūkio ir gamybos suirutė, hiperinfliacija ir pan.;
- politinėje – išoriniai ir vidiniai politiniai prieštaravimai, kitų šalių įtaka.

Susiklosčiusia objektyviai sunkia situacija šalyje (vidinės priežastys) naudojasi ne tik pavieniai asmenys, bet ir jų grupės, nusikalstamos struktūros, neretai įtraukdamos į savo veiklą jaunimą bei nepilnamečius. Tuo naudojasi ir kai kurių užsienio šalių atitinkamos struktūros, organizuotas, transnacionalinis nusikalstamumas (išorinės priežastys).

2. Prie **subjektyvaus** pobūdžio aplinkybių priskirtinos ne tik socialiai dezadaptuotų asmenų – potencialių nusikaltimo subjektų kriminologinės bei psichologinės charakteristikos. Tai taip pat yra:

- ekonominės, socialinės, teisinės politikos spragos ir klaidos;
- nepakankamas atitinkamų valstybės institucijų dėmesys tam tikroms socialinėms grupėms, pavyzdžiui, asmenims, grįžusiems iš įkalinimo vietų, bedarbiams, socialiai dezadaptuotiems, moterims, vaikams, jaunimui;
- socialinės kontrolės bei prevencinės veiklos organizavimo trūkumai;
- teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai atskleidžiant nusikaltimus ir kiti organizaciniai nesklaidumai.

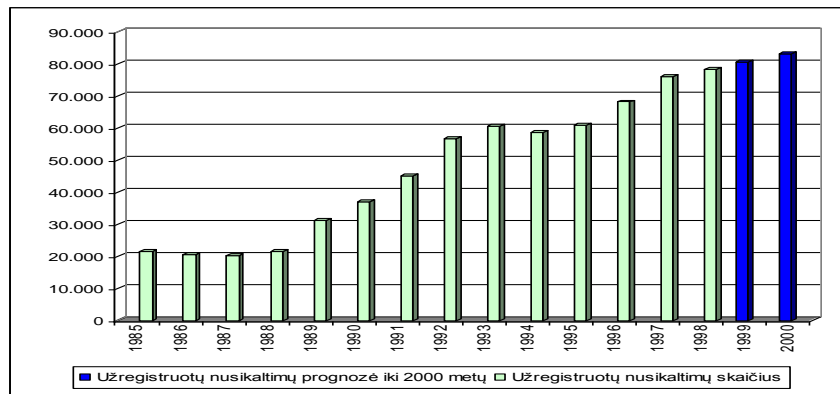
III. PROGNOZĖS IR PREVENCIJOS PERSPEKTYVOS

1. Prognozės

Kadangi nuolatinis ir spartus nusikalstamumo didėjimas, jo struktūriniai pokyčiai nulemti aukščiau nurodytų aplinkybių, nagrinėjamo reiškimo (nusikalstamumo) prognozės yra sietinos su šių aplinkybių prognozėmis.

Normalizavus šalies ekonominę ir socialinę padėtį, sustiprėjus teisėsaugos institucijoms, iš esmės pagerinus nusikaltimų prevenciją ir jų atskleidimą bei nusistovėjus įstatymų taikymo praktikai, galima tikėtis ir tam tikro nusikalstamumo "remisijos" laikotarpio. Tačiau tai neįvyks savaime. Nusikalstamumas turi savo tęstinumo ir perimamumo tradicijų, kurios ilgokai išlieka netgi iš esmės pakitus šio reiškinių objektyvaus pobūdžio veiksniams, sąlygoms. Nusikalstamumui įtakos turi, kaip minėta, ne tik objektyvios, bet ir subjektyvios, taip pat ir išorinės aplinkybės. Be to, atsiras ir naujų aplinkybių bei problemų, kurias reikės spręsti. Tai permanentinis procesas ir ne vien nacionalinė problema.

Nusikalstamumo prognozė*

* Prognozuota pagal vieną – statistinės ekstrapoliacijos metodą, t.y. perkeliant šio reiškinių dinamikos tendencijas į artimiausius metus. Ši prognozė gali keistis – priklauso nuo socialinių, ekonominių, demografinių, teisinių ir kitų aplinkybių raidos.

2. Prevencijos bei kontrolės svarbiausios kryptys

Nusikalstamumas rinkos ekonomikos sąlygomis gali būti sėkmingai kontroliuojamas derinant bei plėtojant mažiausiai tris šios kontrolės bei prevencijos lygius: **nacionalinį, tarpvalstybinį (regioninį) ir tarptautinį**.

2.1. **Nacionaliniu** lygiu gali ir turi būti sprendžiamos pagrindinės nusikalstamumo kontrolės mokslinės-praktinės problemos, kurioms įtakos turi socialinės, kultūrinės, ekonominės, politinės, teisinės, organizacinės, finansinės aplinkybės ir šalies vidaus galimybės bei ypatumai.

Lietuvoje dar 1992 m. kriminologų buvo parengta ir Vyriausybės aprobuota nacionalinė nusikalstamumo kontrolės koncepcija. Pagal šią koncepciją jau keleri metai įgyvendinamos nusikaltimų privatinei nuosavybei, transporto priemonių vagysčių, organizuotų ir ekonominių nusikaltimų prevencijos, antikorupcinių priemonių, nukentėjusiųjų ir liudytojų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio, kitos tikslinės mokslinės-praktinės programos. Nuo 1997 m. įgyvendinama kompleksinė vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa, jau parengta labai aktuali nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepcija.

Pažymėtina, kad rengiant bei įgyvendinant minėtas ir kitas programas bei priemones naudojami mokslinių tyrimų rezultatai, apimantys kriminologinius, sociologinius, baudžiamuosius, administracinius, civilinius teisinius, kriminalistinius ir kitus nagrinėjamos problemos

aspektus. Šiuo požiūriu paminėtinas kompleksinis nusikalstamumo problemos tyrimas, atliktas Teisės instituto kartu su Lietuvos teisės akademija, Teismo ekspertizės institutu, VU Teisės fakultetu bei Matematikos ir informatikos institutu, vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą mokslo programą “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija” (1994-1997 m.). Šio tyrimo rezultatai sudarė prielaidas parengti nusikalstamumo kontrolės, jo prevencijos ir baudžiamosios politikos mokslinius pagrindus Lietuvoje bei metodinius bausmių sistemos, jų dydžio subalansavimo naujame Baudžiamajame kodekse pasiūlymus.

Strateginė šios politikos kryptis – ne tolesnis bausmių griežtinimas ir ne naujų veiku kriminalizavimas*, bet nusikalstamumo, jo priežasčių bei sąlygų prevencijos nacionalinės sistemos sukūrimas, teisinių, organizacinių, mokslinių ir kitų prielaidų šiai sistemai veiksmingai funkcionuoti užtikrinimas. Sistemai sukurti buvo pasiūlyta, ir tai numatyta Teisinės sistemos reformos metmenyse (nauja redakcija 1998 m.), parengti naują nacionalinę nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepciją atsižvelgiant į šias kriminologinės analizės išvadas, prognozes bei aktualijas:

- prioritetinis dėmesys skirtinas ankstyvajai – nepilnamečių ir jaunimo nusikalstamumo prevencijai, nusikaltimų, kuriais tiesiogiai kėsinama į konstitucines žmogaus teises bei laisves (gyvybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę), šalies ekonomiką, finansų sistemą (įskaitant organizuotus, profesionalius nusikaltimus, susijusius su korupcija, kontrabanda ir narkotikais), kontrolei stiprinti, taip pat ir teistų bei kitų didesnės kriminogeninės rizikos asmenų resocializacijos ir adaptacijos visuomenėje problemoms spręsti (nusikaltimų recidyvo prevencijai);
- svarbiausia (strateginė) kryptis – socialinės prevencijos priemonių sistemos sukūrimas, kompleksinis nusikalstamumo priežasčių bei sąlygų šalinimas gyventojų (ypač vaikų ir jaunimo, materialiai skurstančių, dezadaptuotų žmonių) socialiniame sektoriuje;
- būtina iš esmės pagerinti nusikaltimų (ypač sunkių), organizuotų nusikalstamų grupių bei korupcijos faktų atskleidimą, užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą, įgyvendinti specializuotas programas bei priemones šioje srityje;
- kuriant bei tobulinant prevencijos teisinę bazę (įstatymų sistemą) reikėtų turėti omenyje ne vien ir ne tiek baudžiamuosius įstatymus, bet pirmiausia teisinio reguliavimo tobulinimą (spragų bei kolizijų šalinimą) ūkinėje, komercinėje, finansų, valdymo, švietimo, kultūros, šeimos, vaikų teisių apsaugos, jų globos ir kitose socialinės veiklos ir gyvenimo srityse;
- sprendžiant struktūrų sistemos kūrimo problemą, siūloma tobulinti ne vien teisėsaugos institucijas (“jėgos” struktūras). Būtina taip pat stiprinti prevencijos struktūras (revizijos, audito, kontrolės, socialinės paramos, resocializacijos ir pan.), užtikrinti prevencijos sistemos ryšius ir atitinkamo pobūdžio priemones valstybės, savivaldybių (miestų, rajonų), institucijų ir ypač šeimos bei individualiu (konkretaus asmens) lygiais;
- būtina sukurti ir stiprinti informacinę analitinę bei mokslinę metodinę prevencijos sistemą (socialinės, ekonominės, teisinės ir kitos kriminologinės informacijos

* Baudžiamoji politika Lietuvoje pagal laisvės atėmimo bausmes (ši bausmė, kurios vidurkis daugiau nei 4 metai, taikoma apie 40 proc. visų nuteisimo atvejų) ir kalinių skaičių (100 000 gyventojų tenka apie 350 kalinių, tuo tarpu kitose valstybėse šis skaičius nesiekia 200 (Vengrijoje – 125, Lenkijoje – 160, Čekijoje – 180, Anglijoje – 94, Vokietijoje, Prancūzijoje, Suomijoje ir kitose šalyse – nuo 75 iki 85) yra bene viena griežčiausių Europoje. Plačiau žr. Švedas G. Dabartinė baudžiamoji politika Lietuvoje // Teisės problemos. 1997. Nr. 4. P. 5.

duomenų banko kaupimas, šių duomenų sisteminimas, analizavimas, šešėlinės ekonomikos ir kitų kriminogeninių reiškinių nustatymas, jų prognozės, specialių mokslinių tyrimų organizavimas, metodinių priemonių ir specialistų rengimas bei mokymas);

- šiai sistemai sukurti ir jai įgyvendinti būtinas atitinkamas finansavimas, techninis šios sistemos aprūpinimas.

2.2. Tyrimas ir praktika rodo, kad ne visas nusikalstamumo kontrolės problemas rinkos ekonomikos sąlygomis galima išspręsti vienos šalies (valstybės) pastangomis. Būtinai **tarp-valstybinis** (regioninis) bei **tarpautinis** bendradarbiavimas, šio reiškinio tyrimų ir kontrolės kooperavimas bei koordinavimas ir ypač organizuoto, transnacionalinio nusikalstamumo prevencijos srityje.

Svarbus žingsnis (etapas) šia linkme yra Baltijos ir kitų Europos šalių vyriausybių, teisėsaugos institucijų susitarimai bendradarbiauti ekonominių nusikaltimų, kontrabandos, pinigų padirbinėjimo bei plovimo, nelegalios narkotikų apyvartos ir kitų organizuoto nusikalstamumo formų, kurios peržengia atskiros valstybės sienas, kontrolės bei prevencijos srityje. Tokio bendradarbiavimo priemonės turėtų būti numatytos ir minėtoje naujoje Nacionalinėje nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijoje. Dalykinę iniciatyvą šioje srityje rodo Baltijos valstybės, Europos Tarybos, Jungtinių Tautų ekspertai Lietuvoje organizuodami konsultacijas, seminarus bei konferencijas aktualiausioms nusikalstamumo kontrolės ir tyrimo problemoms aptarti, atitinkamoms programoms įgyvendinti.

2.3. Labai aktualus tampa **mokslinių teorinių bei metodinių prielaidų tolesnis rengimas** nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos nacionalinei sistemai sukurti ir užtikrinti jos įgyvendinimą, atsižvelgiant į Lietuvos valstybės teisinės sistemos, socialinės, ekonominės, politinės raidos, taip pat kriminogeninės padėties prognozes bei perspektyvas integruojantis šaliai į Europos politines, ekonomines bei teises struktūras.

Būtina skatinti aktualius ir perspektyvius Lietuvai fundamentinius ir taikomuosius nusikalstamumo prevencijos ir kriminalinės justicijos problemų kriminologinius tyrimus, parengti tokių tyrimų ir kriminologijos mokslo plėtros Lietuvoje programos koncepciją. Būtų tikslinga stiprinti kriminologinių tyrimų mokslinę materialinę bazę, rengti kompleksines mokslo programas, kuriose dalyvautų įvairių šalies mokslo bei mokymo institucijų teisininkai kriminologai, sociologai, ekonomistai, demografoi, filosofai, pedagogai ir kt., gerinti regioninį ir tarpautinį bendradarbiavimą organizuojant bei vykdam tokias programas.

Formuojant valstybės biudžetą, reikėtų ieškoti realių galimybių užtikrinti tikslinį (specialų) nusikalstamumo prevencijos mokslo tyrimo programų, metodinių priemonių bei rekomendacijų rengimo ir jų leidybos finansavimą.

Ekspertiniais vertinimais optimalus lėšų indėlis ir racionalus jų panaudojimas moksliniam nusikaltimų prevencijos organizavimui gali sumažinti gerokai didesnius "kriminalinius" nuostolius, kuriuos dabar patiria šalis ir jos gyventojai.

Šiuo požiūriu reikėtų taip pat skatinti ir remti viktimologinius tyrimus, parengti ir įgyvendinti sistemą priemonių nusikaltimų aukoms padėti: įsteigti socialinės (materialinės) paramos nukentėjusiesiems nuo nusikaltėlių fondą; sukurti viktimologinės informacijos sistemą (duomenų banką apie nusikaltimų aukas, padarytą jiems fizinę, materialinę bei moralinę žalą); tobulinti galimų nusikaltimų aukų apsaugos ir jų gynimo teisinę bazę, plėsti nukentėjusiųjų procesines teises (jos šiuo metu mažesnės nei kaltinamųjų bei teisiamųjų); įgyvendinti gyventojų švietimo bei mokymo programas viktimologijos ir nusikaltimų prevencijos srityje.

Minėtų ir kitų viktimologinių problemų sprendimas – viena iš perspektyvių kriminologinės politikos kryptių kuriant nacionalinę nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos sistemą Lietuvoje*.

Svarbus etapas kuriant nacionalinę nusikalstamumo prevencijos bei kontrolės sistemą – 1997 m. įsteigtas ir intensyviai pradėjęs savo veiklą Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Centro steigėjai – Lietuvos Respublikos Seimas, Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiasis Teismas, sostinės savivaldybė ir Lietuvos savivaldybių asociacija. Pagrindinis Centro tikslas – informacinis-metodinis bei koordinacinis darbas: formuoti moksliskai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos strategiją ir taktiką šalyje; inicijuoti ir padėti valstybės ir visuomenės institucijoms rengti, įgyvendinti ir koordinuoti nacionalines, regionines (lokalines) bei tarptautines nusikalstamumo prevencijos programas ir priemones; teikti informacinę, analitinę, mokslinę-metodinę ir kitą paramą nusikalstamumo prevencijos subjektams, plėtoti gyventojų mokymą bei teisinį švietimą nusikaltimų prevencijos srityje (plačiau žr. “Teisės problemos”, 1997, Nr. 3). Centro projektą inicijavo ir remia Jungtinių Tautų vystymo programos atstovybė Vilniuje, Lietuvos Vyriausybė.

IŠVADOS

1. Lietuvoje per pastaruosius vienuolika metų (1988-1998 m.) bendras nusikalstamumo kiekybinių bei kokybinių pokyčių tempas didėjo sparčiau nei naujos tapachios šio reiškinio kontrolės ir prevencijos sistemos kūrimo tempas. Rinkos ekonomikos visuomenei būdingos nusikalstamumo savybės susiformavo greičiau nei pati rinkos ekonomikos visuomenė ir atitinkama socialinės, teisinės kontrolės sistema.
2. Spartų ir žymų nusikalstamumo Lietuvoje lygio padidėjimą ir nepalankius jo struktūrinius pokyčius lėmė pookupaciniai šalies padariniai, susiję su esminiais pereinamojo (iš sovietinės į rinkos ekonomiką) laikotarpio prieštaravimais bei sunkumais visuomenės socialinėje, ekonominėje, politinėje, teisinėje, moralinėje bei kultūrinėje srityse. Be to, aiškinant nusikalstamumo plėtros priežastis Lietuvoje, teoriniu ir praktiniu požiūriu tikslinga skirti objektyvias ir subjektyvias aplinkybes, taip pat vidinius (šalies) ir išorinius (tarptautinius) veiksnius.
3. Nusikalstamumo Lietuvoje prognozės yra sietinos su šiam reiškiniui įtakos turinčių priežasčių bei sąlygų prognozėmis. Normalizavus šalies ekonominę ir socialinę padėtį, sustiprėjus teisėsaugos institucijoms, iš esmės pagerinus nusikaltimų prevenciją ir jų atskleidimą, nusistovėjus įstatymų leidybos bei jų taikymo praktikai, galima tikėtis ir nusikalstamumo tam tikro “remisijos” periodo.
4. Žvelgiant į Lietuvos valstybės ateitį kaip į demokratinę, socialiai orientuotą rinkos ekonomikos pilietinę visuomenę XXI a. Europos teisinės sistemos kontekste strateginė nusikalstamumo kontrolės kryptis turėtų būti ne tolesnis baudžiamosios politikos griežtinimas, bet kompleksinis šio reiškinio socialinių priežasčių bei sąlygų šalinimas, jų prevencija. Į tai turėtų būti atsižvelgiama rengiant naują nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepciją ir kuriant šios kontrolės nacionalinę sistemą.
5. Sudėtine nacionalinės nusikalstamumo kontrolės bei prevencijos sistemos dalimi ir svarbia šios sistemos veiksmingumo prielaida turėtų tapti kompleksiniai kriminologiniai bei viktimologiniai tyrimai, realus tokių tyrimų finansavimas ir racionalus jų rezultatų panaudojimas prevencinėje veikloje. Tikslinga parengti kriminologijos mokslo vystymo Lietuvoje doktriną, būtina sukurti nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos sistemą.

LITERATŪRA

* Problemos aktualumą bei perspektyvumą parodė ir 1997 m. atliktas tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Žr.: Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m.: baigiamoji ataskaita. Vilnius, TI, 1997. 84 p.

1. **Vyriausybės** 1997-2000 m. veiklos programos įgyvendinimo priemonės. Vyriausybės 1997-2000 m. veiklos programa. – Vilnius, 1997.
2. **Teisinės** sistemos reformos metmenys (nauja redakcija) // Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1736.
3. **Mokslo** programa “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija”. I kryptis: Nusikalstamumo Lietuvoje būklė, struktūra ir vystymasis. Teisės institute vykdyto kriminologinio tyrimo dalies baigiamoji mokslinė ataskaita (1994-1997 m.). – Vilnius, Teisės institutas, 1997.
4. **Nusikalstamumas** ir teisėsaugos institucijų veikla. – Vilnius, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 1998.
5. **Pranešimas** apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998. – Vilnius, Jungtinių Tautų vystymo programa, Socialinės politikos grupė, 1998.
6. **Švedas G.** Dabartinė baudžiamoji politika Lietuvoje // Teisės problemos. 1997. – Nr. 4.
7. Nepilnamečių justicija Lietuvoje. – Vilnius, NPLC, Teisės institutas, 1998.
8. **Tarptautinis** viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m.: baigiamoji ataskaita. – Vilnius, Teisės institutas, 1997.
9. **Nusikaltimų** aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje. – Vilnius: NPLC, 1999.
10. **Kriminologija**. – Vilnius, 1994.
11. **The Prognostic** Scenario of the Medium-Term Crime Development in the Slovak Republic. Bratislava: The Criminology Department of the Police Academy of the Slovak Republic, 1996.
12. **Surveying Crime: A Global Perspective.** Abstracts of International Conference, 19-21 November 1998, Rome.
13. **The International** Crime Victim Survey in Countries in Transition. National Reports. Publication No. 62, UNICRI, Rome, 1998.

***Crime tendencies and perspective of its prevention in Lithuania
(Criminological prognostic aspect)***

A. Dapšys

Law Institute of Lithuania

SUMMARY

On the basis of the material of long-term criminological research, accumulated at the Law Institute, and experience gained, attempts are made to evaluate comprehensively the current crime situation in Lithuania, to systematize the main social factors, determining its quantitative and qualitative changes and simultaneously to form scientific prerequisites and possibilities to predict the tendencies of development of that phenomenon in the following years (at the turn of the 20th and 21st centuries).

The level and character of crime in Lithuania do not differ in the essence from the corresponding indicators of criminality in other East European post-occupational countries, and in some aspects these indicators are even lower. Criminality is predetermined by a social, demographic, economic, legal, political, cultural, and moral situation of the country. The state and character of the future crime will depend on the development of the above mentioned situation. The crime of an open (market economy) society is not only a national problem, it is also affected by external (international) factors and relations. The crime control system in Lithuania should be organized taking this into consideration as well as preparing its new concept.

The article provides a system of scientific proposals which could be prospective in forming and implementing the effective state policy in the sphere of crime control.

The strategic trend of that policy instead of making the laws and punishment stricter, should eliminate in complex way social causes and conditions of criminality, i.e., crime prevention, oriented first of all to social groups of people mostly not adapted to new conditions of market society and people, living under the poverty line, young people who do not study and do not work, dysfunctional families and children who are being raised in them, young people who do not study and do not work, solution of inhabitants employment problems as well as problems of mode of life and morals.

Crime prevention should become an integral part of social, economical, legal and cultural policy of the state and local governments institutions. It is proposed to reform in essence also the system of special crime prevention measures and institutions, decreasing their repressive and increasing positive influence by humanising and socialising of this system.

Also other scientific (criminological) preconditions and practical possibilities of crime prevention in Lithuania and increase of its effectiveness are discussed paying attention not only to present but also prospective purposes and goals of this problem's solution.

